

Звонко Г. О., канд. філол. наук
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ
ORCID ID: 0000-0001-8720-9859

ПАРАДИГМАТИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ КОНЦЕПТУАЛЬНОЇ ОДИНИЦІ ПЕРЕТВОРЕННЯ

На основі лексикографічних праць і текстових реалізацій зроблено спробу схарактеризувати парадигматичні зв'язки імені концепту ПЕРЕТВОРЕННЯ. Встановлено, що синонімічні до концептуальної одиниці ПЕРЕТВОРЕННЯ лексеми об'єктивують феномен перетворення в українській мові, диференціюючи його вираження за набором концептуальних ознак, серед яких: конкретність / абстрактність, стихійність / цілеспрямованість, процесуальність і результативність, в тому числі різні виміри перетворень (зокрема, онтологічний, соціальний, індивідуальний). Антонімічні відношення, що вербалізують феномен перетворення, формують групи антонімів в українській мові, що відповідають трьом типам опозиції: виражають градуальну якісну протилежність і протилежність скоординованих понять, протилежну спрямованість дії або ознаки, комплементарну протилежність.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, концепт, парадигматичні зв'язки, синонімія, антонімія, ПЕРЕТВОРЕННЯ.

Постановка проблеми. За останні роки в Україні активізувалися наукові дослідження, спрямовані на різноаспектний опис концептів в українській мові, лінгвокультурі (Н. Вдовиченко, Т. Вільчинська, Ж. Краснобаєва-Чорна, Т. Полиця, Т. Радзієвська, М. Скаб, Г. Яворська).

Феномен ПЕРЕТВОРЕННЯ широко вивчався в різних галузях сучасного гуманітарного знання, зокрема досліджувалися мовознавчі аспекти цього концептуального утворення (Т. Вільчинська, Л. Дикарева, М. Кравченко, О. Москвичова, Н. Слухай, Н. Шумарова й ін.). Однак дотепер вивчення концептуалізації ПЕРЕТВОРЕННЯ проводилося переважно на матеріалі інших мов, тоді як об'єктивація концепту в українській мові не була предметом лінгвістичного дослідження.

У межах комплексної методики дослідження концепту ПЕРЕТВОРЕННЯ в українській мові ми виконали такі завдання: 1) виявити семний склад ключового слова концепту [3]; 2) проаналізувати етимологічні гнізда різного походження, що передають мотиваційні ознаки концепту ПЕРЕТВОРЕННЯ [1]; 3) виявити та проаналізувати аксіологічні ознаки концепту [2]; 4) проаналізувати засоби об'єктивації образних ознак концепту ПЕРЕТВОРЕННЯ в українській мові, схарактеризувати метафору як механізм об'єктивації концепту [4].

Одним із ключових завдань комплексного дослідження концепту ПЕРЕТВОРЕННЯ та визначення специфіки його лінгвальної репрезентації в українській мові є з'ясування парадигматичних зв'язків імені концепту.

Матеріалом дослідження є словникові статті фундаментальних лексикографічних праць з української мови, а також текстові фрагменти, що передають ситуації перетворення. Текстові фрагменти були виокремлені на основі суцільної вибірки з українських художніх творів ХХ–ХХІ ст. різних авторів. Основним ресурсом послуговував Корпус текстів української мови (<http://www.mova.info/corpus.aspx>), створений співробітниками Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка (кафедра української мови та прикладної лінгвістики, лабораторія комп'ютерної лінгвістики).

Викладення основного матеріалу дослідження. За комплексною методикою дослідження концепту ПЕРЕТВОРЕННЯ в українській мові встановлено парадигматичні (синонімічні й антонімічні відношення імені концепту) зв'язки.

В електронному синонімічному ресурсі «Словники України online» наводяться такі синоніми: «Перетворення (докорінна зміна), метаморфоза книжн.; трансформація (виду, форми, властивостей тощо)» (СУ). У «Практичному словнику синонімів української мови» С. Караванського репрезентовано такі синоніми до лексеми ПЕРЕТВОРЕННЯ: «обертання, трансформація, *кн.* метаморфоза, конверсія, *n!* ПЕРЕБУДОВА» (ССК, с. 284), а також ПЕРЕТВОРЮВАТИ «трансформувати, робити іншим; (*на що*) обертати/перевертати, перевтілювати/ *у що*, (*на кого*) перекидати ким.; (*на порох*) перетирати, стирати; & перетворити;

п.ф. ПЕРЕТВОРЮВАТИСЯ, ОБЕРТАТИСЯ, трансформуватися, *фр.* перемінятися, перероджуватися, змінювати вигляд, ставати не тим» (ССК, с. 284).

До концептуальної одиниці *перетворення* семантично близькою є одиниця *видозміна*, що тлумачиться у першому значенні як ‘змінювання певних ознак, властивостей у чому-небудь’ (СУМ: 1, с. 391). Згідно з тлумаченням перетворення може бути як повним, так і неповним, частковим, таким, що передбачає динаміку однієї чи декількох ознак без абсолютної зміни. Зокрема, лексема *метаморфоза2* передає значення ‘докорінна зміна, перетворення кого-, чого-небудь’ (СУМ: 4, с. 686). З іншого боку, *метаморфоза1* (‘перетворення однієї форми чого-небудь в іншу; видозміна’ – (СУМ: 4, с. 686) є синонімом до лексичних одиниць *формозміна* (СУМ: 10, с. 623) і *видозміна* (СУМ: 1, с. 391). Зазначимо, що в цьому тлумаченні використано й ім’я поля – *перетворення*. У наступних 3-му й 4-му значеннях розрізняються *метаморфоза* в рослин – це ‘зміна форми та структури органів у процесі історичного розвитку внаслідок їхнього пристосування до виконання тих чи інших функцій’ (СУМ: 4, с. 686), тобто цей тип перетворення не позначений швидкістю, раптовістю, несподіваністю, а передбачає повільний еволюційний філогенетичний перебіг; а *метаморфоза* у тварин – ‘глибоке перетворення організму в процесі його індивідуального розвитку; виявляється в різкій зміні будови й способу життя’ (СУМ: 4, с. 686), що вимагає також певної динаміки структури і функцій організму у процесі онтогенезу, між тим ідеться про «глибину» і «різкість» такого перетворення.

До семантики лексеми *перетворення* близьким є значення лексеми *перевтілення* ‘дія і стан за знач. перевтілити і перевтілитися’ (СУМ: 6, с. 147), а *перевтілювати, перевтілити* ‘надавати кому-, чому-небудь нового вигляду, образу; перетворювати когось, щось на кого-небудь іншого, що-небудь інше’ (СУМ: 6, с. 147). У такому тлумаченні спостерігаємо важливу концептуальну ознаку ПЕРЕТВОРЕННЯ – результативність як повне набуття нового вигляду чи образу.

У цьому разі актуалізується значення синонімічного до аналізованої лексеми значення *обертання* ‘дія за значенням оберта-

ти і обертатися' (СУМ: 5, с. 490), відповідно, *обертати, обернути* '7. у (на) що. Переводити з одного стану, виду і т. ін. в інший; перетворювати... // За міфологічними уявленнями – чарами, чаклуванням перетворювати одну істоту на іншу або істоту в який-небудь предмет; перевтілювати' (СУМ: 5, с. 491) та *обертатися, обернутися* '6. Переходити з одного стану в інший; перетворюватися... // За міфологічними уявленнями – чарами, чаклуванням перетворюватися на іншу істоту або предмет; перевтілюватися' (СУМ, 5, с. 493).

'Дія і стан за значенням перероджуватися, переродитися' (СУМ: 6, с. 269) позначається лексемою *переродження* як 'зміна кого-, що-небудь до невпізнанності, надаючи нових якостей, нового вигляду і т. ін.' (СУМ: 6, с. 269). Лексема синонімічна до *перевтілення* й також передбачає завершеність перетворення до повного набуття системи нових властивостей і невпізнанності. Виходячи з 2-ої, ідеологічної семи, *переродження* може розглядатися й за оцінною шкалою, може бути не лише позитивним, а й негативним: як 'ідейно-політичний занепад' (СУМ: 6, с. 269).

Лексема *трансформація* 'книжн. зміна, перетворення виду, форми, істотних властивостей і т. ін. чого-небудь' (СУМ: 10, с. 233) позначає більш загальний феномен, проте тлумачення здійснюється за допомогою синонімічних лексем *зміна* та *перетворення*, а також *перевтілення* як 'сценічний прийом, який полягає у швидкому перевтіленні артиста (зміна зовнішності, голосу, манер поведінки тощо)' (СУМ: 10, с. 233) зі спеціальною позначкою 'у театральному, цирковому та естрадному мистецтві' (СУМ: 10, с. 233).

До семантичного простору поля 'перетворення' належить і лексема *потрясіння* – у 2-му значенні 'підриг основ, докорінні зміни чого-небудь' (СУМ: 7, с. 430), а емоційна сема є виявом оцінної ознаки концепту ПЕРЕТВОРЕННЯ – 'сильна схвильованість, глибоке зворушення, тяжкі переживання' (СУМ: 7, с. 430).

Концептуальні ознаки ПЕРЕТВОРЕННЯ також розкриваються в лексемах *модифікація* '1. Видозміна предмета або явища, що характеризується появою у нього нових ознак, властивостей при збереженні сутності' (СУМ: 4, с. 777) і *модифікування*

(СУМ: 4, с. 777) на позначення дії за значенням *модифікувати* ‘Піддавати модифікації (у 1 знач.); видозмінювати’ (СУМ: 4, с. 777); у лексемах *переробка* ‘1. Дія за значенням **переробляти, перероблювати, переробити**, дія і стан за значенням **перероблятися, перероблюватися, переробитися**’ (СУМ: 6, с. 267) і *перероблення* ‘дія за значенням **переробляти, перероблювати**, дія і стан за значенням **перероблятися, перероблюватися**’ (СУМ: 6, с. 268), у яких може виявлятися концептуальна ознака результативності перетворення; сюди ж слід додати й лексему *переінакшення* в такому ж значенні (СУМ: 6, с. 185).

Лексема *еволюція* у значенні ‘процес зміни, розвитку когось, чого-небудь’ (СУМ: 2, с. 453) передбачає такі концептуальні ознаки, як динаміка процесу перетворення з темпоральною характеристикою тривалості, а інколи виступає й найважливішим чинником самого перетворення як такого: «*Еволюція підготує революцію і створює для неї ґрунт*» (СУМ: 2, с. 453).

Своярідним протиставленням до лексеми *еволюція* є лексема *переворот* для об’єктивації значення ‘2. різка зміна, злам в розвитку, ході чого-небудь, в існуючому порядку речей, у чьомусь житті і т. ін.’ (СУМ: 6, с. 146) за концептуальною ознакою ‘ментальність’, ‘висока швидкість перебігу процесу’. В ідеологічному значенні *переворот* ‘насильствена зміна правлячої групи, партії’ (СУМ: 6, с. 146) може протиставлятися *революції* ‘докорінний переворот у житті суспільства, який призводить до ліквідації віджилого суспільного ладу і утвердження нового, прогресивного’ (СУМ: 8, с. 475) як негативне – позитивному. Водночас у широкому значенні лексеми *революція* розуміється як ‘переворот у якій-небудь галузі, що призводить до докорінного перетворення, удосконалення чого-небудь’ (СУМ: 8, с. 475). Семантично близькою до *перетворення* виявляється лексема *перебудова* ‘дія за значенням **перебудувати, перебудовувати і перебудовуватися, перебудовуватися**’ (СУМ: 6, с. 131), відповідно, *перебудовувати, перебудувати* ‘2. *перен.* Переробляти, вносячи зміни в систему чого-небудь, порядок слідування чогось, замінюючи його іншим і т. ін.’ (СУМ: 6, с. 131).

Умовне віднесення до кола лексем, що так чи інакше пов’язані з ідеєю перетворення, одиниці *інверсія* пов’язане із

його первинним латинським значенням ‘перестановка’, що не передає будь-яких термінологічних нюансів: *перестановка* ‘1. *рідко*. Дія за значенням **перестановляти, перестановити**’ (СУМ: 6, с. 285), тоді як *інверсія* ‘зміна звичайного порядку слів у реченні для виділення смислової значущості тих чи інших його членів або для надання фразі особливого стилістичного забарвлення’ (СУМ: 4, с. 24). Саме виходячи зі значення цієї лексеми, можна розглядати одну з концептуальних ознак ‘перетворення як перестановка’: *Це були видатні вчені й досвідчені адміністратори, кожен з яких краще впорався б з директорством, аніж Павло Дудник, але така перестановка тільки зашкодила б і їм самим, та й інститутіві* (М. Дашкієв).

У лексемах *коректив* ‘часткова зміна або виправлення чогонебудь; поправка’ (СУМ: 4, с. 287), *виправлення* ‘дія за значенням **виправити** 1, 2’ (СУМ: 1, с. 459), де **виправляти, виправити** ‘2. Усуваючи хиби, вади, помилки, робити правильним, таким, який відповідає певним вимогам’ (СУМ: 1, с. 459), *зрушення* ‘2. Помітна зміна в чому-небудь у кращий бік; помітний рух уперед, успіх’ (СУМ: 3, с. 719) визначається повнота/неповнота і результативність процесу перетворення, а також надаються оцінні відтінки значення: *виправляти, виправити* ‘2. // змінювати на краще, робити кращим’ і ‘3. Позбавляючи вад, перевиховуючи, робити кращим’ (СУМ: 1, с. 459), *зрушувати, зрушити* ‘2. ...справу зрушити [з місця (з мертвої точки)] – почати діяти, робити що-небудь для здійснення якоїсь справи’ (СУМ: 3, с. 719). «Фразеологічний словник української мови» розмежовує фразеологічні одиниці *зрушити з місця* ‘1. Вплинути на що-небудь для здійснення якоїсь справи... 2. Спонукаючи, заохотити кого-небудь до якихось дій’ (ФСУМ: 1, с. 346) і *зрушити (рушити) з мертвої точки* ‘почати розглядатися, розв’язуватися, виконуватися’ (ФСУМ: 1, с. 347).

Окрім аксіологічні ознаки концепту ПЕРЕТВОРЕННЯ можна спостерігати в антонімічних парах *ускладнення* (з позитивними семантичними компонентами ‘різноманітність’, ‘насиченість’ і відповідними негативними ‘додаткові труднощі’, ‘обтяжливність’ (СУМ: 10, с. 489) – *спрощення* (у позитиві – ‘полегшення’, ‘доступність’, ‘відсутність зайвого’, у негативі ж – ‘відсутність

глибини', 'примітивність' (СУМ: 9, с. 608), а також у протиставленнях *поліпшення* (СУМ: 7, с. 77) і *погіршення* (СУМ: 6, с. 708), де *поліпшувати, поліпшити* 'робити кращим, досконалішим якістю, властивістю і т. ін.' (СУМ: 7, с. 77) – *погіршувати, погіршити* 'робити що-небудь гіршим за якостями, властивостями, ознаками; змінювати на гірше' (СУМ: 6, с. 708). Оцінка наявна і в лексемі *викривлення* '1. дія за значенням викривити і стан за знач. викривитися' (СУМ: 1, с. 415), а *викривляти, викривити* '2. *перен.* перекручувати, спотворювати, показувати у неправильному вигляді' (СУМ: 1, с. 415).

Вивчення функціонування цих лексем-синонімів у текстовому середовищі виявляє їхню здатність:

1) передавати конкретність/абстрактність перетворення в текстових реалізаціях: **конверсія – переробка**: *Миски у неї полів'яні, ложки й товкачки дерев'яні, дивно те все виглядає серед наших міських начинь – іспанської каструлі, яку ми зємо «хабанерою», і чайника зі свистком, на такі перейшов колись військовий завод по конверсії* (Л. Костенко); *Я не стверджую, що цей матеріальний світ, у якому нам випало кублитися, лише ілюзія, але знаю, бо вірю, що є інші світи, у які ми і полинемо, залишивши на переробку невтомній природі смертні тіла свої* (В. Дрозд);

2) характеризувати стихійність або цілеспрямованість перетворення як такого: **корозія, мутація**: *Як на дерево – шашіль, на метал – корозія, на пшеницю – кукіль, може, так насупроти майстра мусить бути і свій браконьєр?* (О. Гончар);

3) позначати подібні явища соціального порядку: **переворот, революція, перебудова, пертурбація**: *Незважаючи на свою молодість, він ще до революції був своєрідним божком для молоді, а для старших – незаперечним авторитетом* (І. Багрянний); *Сусіда здивовано усміхався: «Ось які твореники творить з вами, Григоровичу, перебудова!»* (В. Дрозд), а також відкриття в певній галузі: *Ми радо пішли до Шляхтича, нам уже мріялися великі відкриття, потрясіння, переворот у проклатній справі, лаври і розкоші слави* (П. Загребельний) чи різкі зміни в житті людини: *Надто багато пертурбацій в моєму, не*

такому вже довгому, житті і надто довго чекав я на зустріч з вами (Ю. Дольд-Михайлик);

4) виражати процесуальність (**коректив(а)** у значенні ‘виправлення’, ‘реформування’, ‘розвиток’): *Тепер до імператорового подарунка внесено **корективу** – на мурах по всіх чотирьох кутах збудовано високі вартові вежі, а на вікна накладено суцільні залізні щити* (І. Багрянний);

5) виражати результативність (**метаморфоза, мутація, трансформація, реформа**): *Це зробило зовсім не оте обдаровання «водошукача», на яке дівчина поклала стільки надій, а дивна **трансформація** всієї Людочкиної психіки* (М. Дашків).

Вивчення антонімічних відношень ключового вербалізатора концепту ПЕРЕТВОРЕННЯ спирається на усталені методи аналізу семантичної структури слова і відношень слів у лексичній системі, а саме: «Антонімічними можуть бути визнані слова, що протиставляються за найбільш загальною та істотною для їхнього значення семантичною ознакою, причому перебувають на крайніх точках відповідної лексико-семантичної парадигми» [8, с. 131]. Близьким до традиційного (хоч за іншою термінологією) є визначення: «Два чи більше лексико-семантичних варіантів є антонімами, якщо у них різні знаки (лексеми) і протилежні значення (семими)» [6, с. 247], у якому антонімія визначається як відношення крайнього заперечення між двома лексичними одиницями, які розрізняються однією дистинкцією – протилежними семами [6, с. 246]. Узагальнивши різні наукові погляди, Л. О. Новиков розробив найбільш повну класифікацію антонімів, яка застосовується в дослідженні.

За цим підходом, виділяються три ознаки, за якими антонімічні слова вступають у відношення опозиції: 1) градуальність/неградуальність ознаки; 2) спрямованість/неспрямованість дії чи ознаки; 3) відповідність одному явищу чи процесу (тобто одному денотату) / відповідність різним денотатам [5, с. 195–243]. Нами встановлено, що визначені групи, які передають антонімічні відношення ключового вербалізатора концепту ПЕРЕТВОРЕННЯ, відповідають трьом типам опозиції:

1) антоніми, які виражають градуальну якісну протилежність і протилежність скоординованих понять. Це ті слова, які перебувають на крайніх точках шкали, що виражає різний ступінь певного явища: *поліпшення/погіршення*: *Призначила йому для поліпшення сну екстракт валеріани (extracti valerianae) у таблетках, жовті пігулки за сім копійок у пляшечці, заткнуті ватою* (О. Гончар); *Бравурні запевнення лікарів про те, що все йде до кращого, вже наступного дня поступилися місцем неприховано панічним заявам про раптове **погіршення** ситуації* (Ю. Андрухович);

2) антоніми, які означають протилежну спрямованість дії або ознаки: *спрощення/ускладнення*, для пор.: *спроцувати – ускладнювати* (САУМ, с. 314): *Таке **спрощення** космогенезу нічого не пояснює, зупиняє пошуки* (О. Бердник); *Основне доведено: є матеріал, який зрощується з живою тканиною, **ускладнень** не спостерігалось* (Л. Копань).

3) антоніми, що відтворюють комплементарну протилежність, тобто протилежність понять, які доповнюють одне одного: *революція / еволюція*: *Та психодинаміка неминуче веде до сублімації, до утончення, до олюднення світу – через **революції** й повстання духу* (О. Бердник); *Певно, й справді цей вірус був одним з тих вірусів, які в процесі **еволюції** настільки спростили структуру, що могли існувати тільки при особливих умовах* (М. Дашкієв). Разом із тим «Словник антонімів української мови» фіксує антонімічну пару: *революція – контрреволюція* (САУМ, с. 289).

Оскільки концепт ПЕРЕТВОРЕННЯ має певну кількість поняттєвих ознак [3], то максимально повною може бути ієрархія саме за багатьма ознаками, наприклад: поняття *мутація* «зміна спадкових ознак і властивостей організму» (СУМ: 4, с. 832) може розкриватися в біології в класифікаціях за швидкістю перетворення (*раптова мутація – звичайна мутація*); за можливістю спадковості (*генеративна мутація – соматична мутація*); за способом спадковості (*статєва мутація – безстатєва мутація*); за шкідливістю (*сприятливі мутації – несприятливі мутації – нейтральні мутації*); за функціональним ефектом (*мутації втрати функцій – мутації набуття функцій – домінантні не-*

гативні мутації); за чинниками їх набуття (*спонтанні мутації – вимушені мутації*).

За логіко-поняттєвим критерієм [7] розрізняються такі типи упорядкування поняттєвих ознак концепту ПЕРЕТВОРЕННЯ залежно від напрямку «подорожі за кластерами»:

1) суперординація (від ієрархічно вищого поняття) і субординація (від ієрархічно нижчого поняття): *перетворення ↔ метаморфоза ↔ метемпсихоз*;

2) координація (між поняттями, які одночасно й безпосередньо приписуються загальному суперординативному поняттю) та діагональні відношення (між протилежними субординативними поняттями): *перетворення ↔ еволюція / революція; видозміна ↔ перестановка / заміна / усічення / додавання*.

Явище спеціалізації потребує окремого детального дослідження, що, зокрема, пов'язано з вивченням наукової картини світу та зумовленою цим специфікою об'єктивності концепту ПЕРЕТВОРЕННЯ засобами української мови.

Висновки. На основі лексикографічних праць і текстових реалізацій встановлено та схарактеризовано парадигматичні зв'язки імені концепту ПЕРЕТВОРЕННЯ. Синонімічні до концептуальної одиниці ПЕРЕТВОРЕННЯ лексеми об'єктивують феномен перетворення в українській мові, диференціюючи його вираження за набором концептуальних ознак, серед яких: конкретність/абстрактність, стихійність/цілеспрямованість, процесуальність і результативність, зокрема різні виміри перетворень (зокрема, онтологічний, соціальний, індивідуальний). Антонімічні відношення, що вербалізують феномен перетворення, формують групи антонімів в українській мові, що відповідають трьом типам опозиції: виражають градуальну якісну протилежність і протилежність скоординованих понять, протилежну спрямованість дії або ознаки, комплементарну протилежність.

Парадигматичні зв'язки імені концепту, як і синтагматичні зв'язки, формують навколоядрову зону поля концепту ПЕРЕТВОРЕННЯ. Розміщення в цій частині поля відбувається в напрямку руху від ядра до периферії, за яким ієрархізуються синоніми (ідеографічні, стилістичні, контекстуальні) до слова-імені концепту й антоніми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Звонко Г. Мотиваційні ознаки концепту ПЕРЕТВОРЕННЯ в українській мові. Українське мовознавство (Міжвідомчий науковий збірник). Вип. 44/1. К. : ВПЦ «Київський університет», 2014. С. 118–123.
2. Звонко Г. О. Аксиологічні ознаки концепту ПЕРЕТВОРЕННЯ в українській мові. Мовні і концептуальні картини світу. Випуск 1 (67). К. : ВПЦ «Київський університет», 2020. С. 59–67.
3. Звонко Г. О. Об'єктивація поняттєвих ознак концепту ПЕРЕТВОРЕННЯ в українській мові. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» : збірник наукових праць / укл.: І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк, С. В. Новоселецька. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. Вип. 44. С. 100–103.
4. Звонко Г. О. Образні ознаки концепту ПЕРЕТВОРЕННЯ в українській мові. Мовні і концептуальні картини світу. Випуск 68 (1). К. : ВПЦ «Київський університет», 2021. С. 66–77.
5. Новиков Л. А. Антонимия в русском языке (семантический анализ противоположности в лексике). М. : МГУ, 1973. 290 с.
6. Новиков Л. А. Семантика русского языка : учебное пособие. М. : Высшая школа, 1982. 271 с.
7. Суперанская А. В., Подольская Н. В., Васильева Н. В. Общая терминология: Терминологическая деятельность. М. : Рус. яз., 1993. 288 с.
8. Шмелев Д. Н. Проблемы семантического анализа лексики (на материале русского языка). М. : Наука, 1973. 278 с.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

- САУМ – *Полога Л. М.* Повний словник антонімів української мови. 4-е видання. К. : Довіра, 2008. 510 с.
- ССК – *Караванський С.* Практичний словник синонімів української мови. Друге видання, доповнене й опрацьоване. К. : «Українська книга», 2000. 480 с.
- СУ – Словник синонімів української мови : у 2 т. / Укл. : А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. К. : Наукова думка, 2001. URL: <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/>
- СУМ – Словник української мови : в 11-ти т. / АН УРСР. Ін-т мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970–1980.
- ФСУМ – Фразеологічний словник української мови / АН України. Ін-т української мови; уклад. В. М. Білоноженко та ін. К. : Наукова думка, 1993. Кн. 1–2.

PARADIGMATIC RELATIONS OF THE CONCEPTUAL UNIT TRANSFORMATION

In the article the paradigmatic relations of the name of the TRANSFORMATION concept are defined and characterized on the basis of lexicographic works and text realizations. Synonymous with the conceptual unit of TRANSFORMATION lexemes objectify the phenomenon of transformation in the Ukrainian language, differentiating its expression by a set of conceptual features, such as: specificity / abstractness, spontaneity / purposefulness, procedurality and effectiveness, including various dimensions of transformations (in particular, ontological, social, individual).

Antonymous relations that verbalize the phenomenon of transformation form groups of antonyms in the Ukrainian language, corresponding to three types of opposition: express the gradual qualitative opposite and the opposite of coordinated concepts, the opposite direction of action or feature, complementary opposite, i.e. the opposite of concepts that complement each other. Since the TRANSFORMATION concept has a certain number of conceptual features, the hierarchy can be as complete as possible on many features.

According to the logical-conceptual criterion, the following types of ordering the conceptual features of the TRANSFORMATION concept are distinguished: 1) superordination (from a hierarchically higher notion) and subordination (from a hierarchically lower notion): transformation ↔ metamorphosis ↔ metempsychosis; 2) coordination (between notions that are simultaneously and directly attributed to the general superordinative notion) and diagonal relations (between opposite subordinate notions): transformation ↔ evolution / revolution; modification ↔ permutation / replacement / truncation / addition.

The paradigmatic relations of the concept name, as well as the syntagmatic relations, form the perinuclear zone of the TRANSFORMATION concept field. Placement in this part of the field occurs in the direction of movement from the core to the periphery, which hierarchizes synonyms (ideographic, stylistic, contextual) to the word-name of the concept and antonyms.

Keywords: *cognitive linguistics, concept, paradigmatic relations, synonymy, antonymy, TRANSFORMATION.*

REFERENCES

1. *Zvonko, H.* (2014). Motyvatsiini oznaky kontseptu PERETVORENNIA v ukrainskii movi [Motivational features of the TRANSFORMATION concept in the Ukrainian language]. *Ukrainske movoznavstvo (Mizhvidomchyi naukovyi zbirnyk)* (Issue 44/1), (pp. 118–123). Kyiv : VPTS «Kyivskiy universytet» [in Ukrainian].
2. *Zvonko, H. O.* (2020). Aksiolohichni oznaky kontseptu PERETVORENNIA v ukrainskii movi [Axiological features of the TRANSFORMATION concept in the Ukrainian language]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu* (Issue 1 (67)), (pp. 59–67). Kyiv : VPTS «Kyivskiy universytet» [in Ukrainian].
3. *Zvonko, H. O.* (2014). Obiektivatsiia poniattievkykh oznak kontseptu PERETVORENNIA v ukrainskii movi [Objectification of notional features of the TRANSFORMATION concept in the Ukrainian language]. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Serii «Filolohichna» : zbirnyk naukovykh prats / ukl.: I. V. Kovalchuk, L. M. Kotsiuk, S. V. Novoseletska* (Issue 44), (pp. 100–103). Ostroh : Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia» [in Ukrainian].
4. *Zvonko, H. O.* (2021). Obrazni oznaky kontseptu PERETVORENNIA v ukrainskii movi [Figurative features of the TRANSFORMATION concept in the Ukrainian language]. *Movni i kontseptualni kartyny svitu* (Issue 68 (1)), (pp. 66–77). Kyiv : VPTS «Kyivskiy universytet» [in Ukrainian].
5. *Novikov, L. A.* (1973). Antonimiia v russkom yazyke (semanticheskii analiz protivopolozhnosti v leksike) [Antonyms in Russian (semantic analysis of the opposite in vocabulary)]. M. : MGU [in Russian].
6. *Novikov, L. A.* (1982). *Semantika russkogo yazyka : uchebnoe posobie* [Semantics of the Russian language: textbook]. M. : Vysshaya shkola [in Russian].
7. *Superanskaia, A. V., Podolskaia, N. V., Vasileva, N. V.* (1993). *Obshchaia terminologiiia: Terminologicheskaiia deiatelnost* [General terminology: Terminological activity]. M. : Rus. yaz. [in Russian].
8. *Shmelev, D. N.* (1973). *Problemy semanticheskogo analiza leksiki (na materiale russkogo yazyka)* [Problems of semantic analysis of vocabulary (based on the Russian language)]. M. : Nauka [in Russian].

SOURCES

- Poliuha, L. M.* (2008). *Povnyi slovnyk antonimiv ukrainskoi movy* [Complete dictionary of antonyms of the Ukrainian language]. 4-e vydannia. K. : Dovira.

Karavanskyi, S. (2000). Praktychnyi slovnyk synonimiv ukrainskoi movy [Practical dictionary of synonyms of the Ukrainian language]. Druhe vydannia, dopovnene i opratsovane. K. : «Ukrainska knyha».

Slovnyk synonimiv ukrainskoi movy : u 2 t. [Dictionary of synonyms of the Ukrainian language: in 2 volumes]. Ukl. : A. A. Buriachok, H. M. Hnatiuk, S. I. Holovashchuk ta in. K. : Naukova dumka, 2001. URL: lcorp.ulif.org.ua

Slovnyk ukrainskoi movy : v 11-ty t. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 volumes]. AN URSSR. In-t movoznavstva; za red. I. K. Bilodida. K. : Naukova dumka, 1970–1980.

Frazeolohichni slovnyk ukrainskoi movy [Phraseological dictionary of the Ukrainian language]. AN Ukrainy. In-t ukrainskoi movy; uklad. V. M. Bilozhenko ta in. K. : Naukova dumka, 1993. Kn. 1–2.

Дата надходження до редакції – 03.06.2021

Дата затвердження редакцією – 12.06.2021